

Maeike Bosma

& Carien Bakker:

Wie weg is, is weg

Lesmateriaal bij verhalen van

Kader Abdolah

Maeike Bosma en Carien Bakker maken deel uit van het Projectbureau BOBA. Projectbureau BOBA stelt zich ten doel scholen en culturele instellingen nader tot elkaar te brengen door culturele projecten voor jongeren te organiseren. Het project dat Bosma en Bakker hieronder als literatuurmur hebben beschreven, is een boekpromotie van het bureau in samenwerking met de Openbare bibliotheek Groningen. In deze boekpromotie staat de schrijver Kader Abdolah centraal, schrijver van twee verhalenbundels De adelaars en De meisjes en de partizanen. Recentelijk verscheen van zijn hand bovendien een roman, De reis van de lege flessen.

Deze literatuurmur bestaat uit een beschrijving van vier lesoctiviteiten. Verder is beknopte achtergrondinformatie over Kader Abdolah, de Islam en Iran (het land van waaruit Abdolah in 1988 naar Nederland vluchtte) toegevoegd. Tenslotte zijn ook voorbeelden van drie leerlingenbladen opgenomen.

In de rubriek *De literatuurmur* plaatsen wij concrete beschrijvingen van leesoriëntatieactiviteiten die hun diensten in de lessen van onze lezers hebben bewezen. Zowel jeugdliteratuur als literatuur voor de lijst komt in aanmerking voor plaatsing. Hebt u een informatieve, originele leesbevorderingsactiviteit in uw archief? Stuur uw bijdrage dan naar Moer t.a.v. Mirjam Tuinder, Korenbloemstraat 56, 5025 PT Tilburg, e-mail: mort@cis-tron.nl

Doelgroep: 4, 5 HAVO, 6 VWO.

Tijd: 45 minuten.

Lesmateriaal: leerlingenblad 1 (Mirza-column 'Verhuizen', De Volkskrant van 3 februari 1997), leerlingenblad 2 (fragment uit het verhaal 'De brieven'), leerlingenblad 3 (fragment uit het verhaal 'Fragrimoloe'), achtergrondinformatie over Kader Abdolah, de Islam en de politieke situatie in Iran.

Planning

- 1 Vertel de leerlingen dat ze in deze les kennis maken met het werk van Kader Abdolah, een schrijver die voor de boekenlijst gelezen kan worden (3 minuten). Het zou mooi zijn als u via de Stichting Schrijvers School en Samenleving de schrijver op uw school kunt uitnodigen. Stel de leerlingen in dat geval een persoonlijke ontmoeting met de schrijver in het vooruitzicht.
- 2 Introductie Kader Abdolah (werk en thematiek) aan de hand van leerlingenblad 1 (15 min.).
 - Deel leerlingenblad 1 uit (elk tweetal 1 blad).
 - Laat de leerlingen de column lezen en in tweetallen de vragen beantwoorden die eronder staan.
 - Bespreek de antwoorden klassikaal. Betrek ook recente ontwikkelingen in het vluchtelingenbeleid erbij (de verscherping van de toelatingseisen voor asielzoekers; de lijst met zogenaamd veilige landen van het ministerie van Buitenlandse Zaken die voortdurend ter discussie staat (zijn Iran en Sri Lanka bijvoorbeeld veilige landen?); de gemeente Apeldoorn die nog langer weigert mee te werken aan een uitzetting van vluchtelingen, omdat het ministerie van justitie onduidelijke normen verstrekt).
 - Geef de leerlingen basisinformatie over de politieke situatie in Iran en de Islam. Ga daarbij vooral in op de politieke situatie in de tijd van Khomeini (zie p 193)
 - Geef aansluitend informatie over Kader Abdolah (zie p 193).
- 3 Lezen van fragmenten en maken van opdrachten aan de hand van leerlingenblad 2 en 3 (25 min.).
 - Verdeel de klas in tweetallen. Geef de ene

leerling leerlingenblad 2, de andere leerlingenblad 3.

- Laat de leerlingen de fragmenten individueel lezen en daarna de opdrachten samen met hun buurman of buurvrouw maken.
- Bespreek de opdrachten. Laat meer dan één tweetal aan het woord over vraag 2, 3 en 4.

4 Afronding (2 min.).

- Vraag de leerlingen wie meer wil lezen van Kader Abdolah. Schrijf titels (*De Adelaars*, *De Meisjes en de Partizanen*, *De reis van de lege flessen*) op het bord. Vertel (indien van toepassing) wanneer Kader Abdolah op school aanwezig zal zijn. Laat de leerlingen vragen voorbereiden die ze hem willen stellen.
- Lees tot slot een van de verhalen 'De brieven' of 'Fagrimoloe' voor.

Achtergrondinformatie

KADER ABDOLAH Abdolah is een schrijver uit Iran, die in twee clandestiene verhalenbundels het lot vastlegde van het Koerdische volk onder de terreur van Khomeiny. Hij werd vervolgd vanwege zijn verzet tegen de dictatuur van Khomeiny, vluchtte en is sinds 1988 in Nederland. Hij woont in Zwolle. Zijn familie en vrienden zijn vermoord. Hij werkt in het Rijksarchief in Zwolle, waar hij de geschiedenis van Overijssel uitzoekt. Verder heeft hij elke maandag een column in *De Volkskrant* (onder de titel 'Mirza'). Hij schreef in Nederland nog eerst in het Perzisch, maar had geen lezers daarvoor. Hij wilde graag zijn ervaringen kwijt en is toen in het Nederlands gaan schrijven. Kader Abdolah schrijft onder een pseudoniem. Zijn echte naam is Hassein Sadjadi Ghaemmaghami. Kader Abdolah is de naam van een vermoorde vriend. Thema's van zijn werken zijn de oorlog, dictatuur, het verzet, dood, vlucht, heimwee, pijn, verlies van wat je dierbaar is.

DE ISLAM Het Arabische woord Islam betekent vrede, overgave en gehoorzaamheid. De religie van de Islam is het volledig aanvaarden van de leerstellingen en leiding van God zoals zij aan zijn Profeet Moehammad geopenbaard zijn.

De Islam kent vijf zuilen:

- 1 De geloofsbelijdenis: Getuigen dat er niets en

niemand waardig is aanbeden te worden behalve Allah, en dat Moehammad zijn Boodschapper is voor alle menselijke wezens, tot de Dag der Opstanding. Het profeetschap van Moehammad verplicht de moslims zijn voorbeeldig leven tot model te nemen.

- 2 De gebeden (de *shalaat*): Er zijn vijf dagelijkse gebeden als een plicht tegenover God. Zij sterken en verlevendigen het geloof in God en inspireren de mens tot een hogere moraal. Zij reinigen het hart en voorkomen dat de mens in verleiding komt tot verkeerde daden en kwaad.
- 3 Het vasten gedurende de maand *Ramadan*: De moslims onthouden zich gedurende de maand Ramadan van ochtendschemering tot zons- ondergang niet alleen van eten, drinken en seksuele gemeenschap maar ook van slechte voornemens en verlangens. Het is een les in liefde, oprechtheid en toewijding. Het ontwikkelt geduld, onbaatzuchtigheid en wilskracht en een gezond sociaal bewustzijn.
- 4 De *zakaat*: Het betalen van 2,5 procent van wat men na het verstrijken van een jaar over heeft. Het is een godsdienstige plicht en een reinigend bedrag dat aan de armere mensen van de gemeenschap besteed wordt.
- 5 De pelgrimstocht naar Mekka (de *hadj*): Men moet deze, indien men er financieel en lichamelijk toe in staat is, eenmaal tijdens zijn of haar leven verrichten.

Het systeem van morele waarden in de Islam heeft vier invalshoeken:

- Het geloof behoort echt en oprecht te zijn;
- Men moet bereid zijn dit te tonen met werken van liefdadigheid tegenover de medemens;
- Men moet een goede burger zijn die sociale organisaties ondersteunt;
- De eigen, individuele ziel moet vastberaden en standvastig zijn.

POLITIEKE SITUATIE IN IRAN In 1979 werd de Sjah na de revolutie afgezet. Hoewel Bazargan premier van Iran werd, bleek de macht bij de geestelijk leider Khomeiny te berusten. Overal ontstonden concurrerende machtscentra die op eigen of op Khomeiny's autoriteit opereerden. Deze machtscentra overvielen politiebureaus, wapenmagazijnen. Ze zorgden voor rust en orde op straat. Zij

spoorden 'anti-revolutionaire elementen' op. Premier Bazargan was het hier niet mee eens, vooral toen ze op 15 februari begonnen met het eigenmachtig berechten en liquideren van 'verraders'. In de eerste vier maanden na de revolutie veroordeelde men ongeveer 300 mensen tot de dood. Premier Bazargan dreigde af te treden als niet iedereen zich zou houden aan de richtlijnen van de regering. Maar Khomeiny ging door, en zijn organisatie groeide uit tot een strijdmacht van 200.000 ideologisch goed gemotiveerde commando's.

Verder was er nog een geheime Revolutinaire Raad, die gedomineerd werd door de radicale geestelijkheid. De Raad bestond uit zestien leden, waaronder ayatollah Khomeiny en de latere president Bani-Sadr. Deze Raad vertegenwoordigde de werkelijke regering-macht in Iran. De macht van Khomeiny werd steeds groter, en zijn populariteit ook. Echter bij de eerstvolgende verkiezing won niet de radicale geestelijkheid, maar Bani-Sadr met 75 procent van de stemmen (vermoedelijk heeft hij het voor een groot gedeelte te danken aan het feit dat hij vertrouweling was van Khomeiny).

Uiteindelijk kwam de IRP (de radicale geestelijke partij) aan de macht. Er volgde een schrikbewind, er en er werd een klopjacht gemaakt op 'verraders' en 'dissidenten'. Het beleid van Khomeiny leidde tot verdwazing. Zo vertelde een moeder dat ze haar 22-jarige zoon had aangegeven nadat ze ontdekt had dat hij lid was van de Mujaheddin (de tegenpartij). Haar zoon werd ter dood veroordeeld. De moeder zei dat ze de Islam boven haar moederinstinct stelde. Zij dankte de rechters voor hun beslissing en merkte op dat deze revolutionaire executies noodzakelijk waren.

HEDEN In 1989 overleed Khomeiny. Hierna ontstond een machtsstrijd binnen de regering tussen voorstanders van de harde lijn, de conservatieven, en pragmatici. De strijd werd beslecht in het voordeel van de pragmaticus Rafsanjani. Ayatollah Khamenei werd de hoogste geestelijke leider. Rafsanjani wilde het revolutionaire 'institutionaliseren' en de belangen van Iran als staat voorop stellen. Zijn beleid was gericht op de wederopbouw en ontwikkeling van het land. Zeer tegen de zin van de 'conservatieven' streefde hij naar

het aangaan van economische en diplomatieke relaties met buitenlandse mogendheden. Zo sloot Iran in 1990 een lening af bij het Internationaal Monetair Fonds. De economische situatie bleef echter slecht. Bovendien houden de Rushdie-affaire, de Arabische vrees voor Iraans expansionisme en de mensenrechtensituatie in Iran een politieke toenadering met buitenlandse mogendheden vooralsnog tegen.

Vermeende tegenstanders van het bewind lopen een grote kans gearresteerd te worden. De grootste oppositiepartij is de Iraanse Volksorganisatie Mujaheddin, een links-islamitisch georiënteerde beweging. In eerste instantie steunde de Mujaheddin het nieuwe islamitische bewind van na 1979. Maar nadat de Mujaheddin zich uitsprak tegen een te grote invloed van de geestelijkheid in de regering, werd ze in 1981 verboden. Sindsdien voert ze vanuit Irak een harde strijd tegen het bewind. Ook linkse oppositiebewegingen die op communistische leest geschoeid zijn, worden hard aangepakt. Daarnaast worden ook religieuze minderheden systematisch vervolgd.

Politieke verdachten worden berecht door openbare, militaire of Islamitische Revolutinaire Rechtbanken. Met name de laatste voldoen niet aan de internationale normen voor een eerlijk proces. Gevangenen worden gemarteld om bekentenissen af te dwingen. De zittingen worden in de gevangenis achter gesloten deuren gehouden en duren vaak slechts enkele minuten.

Lijfstraffen als geseling en amputatie van handen en vingers maken deel uit van de Iraanse islamitische wetgeving. Ook dood door steniging wordt toegepast. De doodstraf is een veelvuldig opgelegde straf in Iran. Deze straf staat op de handel in verdovende middelen, moord, overspel en homoseksualiteit. Verder worden veel Iraniërs terechtgesteld vanwege 'contrarevolutionaire' activiteiten. Hieronder vallen oppositionele politieke of religieuze activiteiten. Zo staat op bekering van de islam naar het christendom de doodstraf.

- 1 Lees de onderstaande column en de vragen die hiernaast staan.
- 2 Beantwoord met je buurman of buurvrouw de vragen. Je hoeft de antwoorden niet op te schrijven, je praat er met de klas over.

- 1 Schets de sfeer in het asielzoekerscentrum.
- 2 Bedenk een aantal redenen waarom mensen vluchten.
- 3 Wat verlies je als je vlucht?
- 4 Wat verliezen de achterblijvers?

Mirza

VERHUIZEN

De krant van maandagmorgen is vers. En vandaag, maandag, is Mirza verhuisd. Van de Voor-kant naar de binnenlandpagina. Eindelijk heeft hij na een lange zwerftocht een huisje waarin hij een poosje kan blijven wonen.

Zoals de traditie voorschrijft, gooide ik een kom water voor de deur van zijn nog lege verblijfplaats en legde een spiegel op de schoorsteenmantel.

Omdat hij een drukke dag had bracht ik hem een bord zuurkool met worst.

'Ben je blij met je nieuwe huis?'

Eerlijk gezegd voelde hij zich niet op zijn gemak. Terwijl hij een plaats in de krant had, moesten zijn lotgenoten het land uit.

Gisteren toen ik in een asielzoekerscentrum was, werd ik ineens omringd door dertien mannen. Ze brachten me naar hun slaapruijnte. Naar de hokken met de witte lakens. Het was een schrikwekkend bezoek. Ik wil het niet over de menselijke beschaving hebben. Ook niet over mededogen. Maar over de mannen die ik ontmoet heb. Veertien mannen met bleke gezichten. Ze waren in een val gelopen. Als in een nachtmerrie waaruit ze nooit wakker mogen worden. Zo iets godsgruwelijks hadden ze nooit verwacht.

Dertien vreemdelingen met doosjes kalmerende tabletten. Buitenlanders die veertien Hollandse woorden tot in hun botten kenden:

'Ik moet slikken van het Riagg.'

'Ik ga naar het Riagg.'

'Ik was in het Riagg.'

'Ik wil naar het Riagg.'

'Ik heb deze van het Riagg.'

'Ik heb een afspraak met het Riagg.'

En ze hadden het steeds over:

'Ik, 29 maanden.'

'Ik, 32 maanden.'

'Ik, 23 maanden.'

'Ik, 18 maanden.'

'Ik, 27 maanden.'

Loodzware getallen. En de ondraaglijke Hollandse maanden. Ik probeerde het gesprek te veranderen, naar hun verleden te vragen. Over hun vader, moeder, zusje, een geliefde misschien. Maar ze vielen weer op het getal en de tabletten.

'Waar kom je vandaan?', vroeg ik aan een van de mannen.

'Van het Riagg', klonk het als een machine.

Ik zocht naar een raam om het te openen om adem te halen. Er was geen raam. Alleen de lange gangen, hokken, bedden en lakens. Ik zocht naar een deur om weer terug te keren naar de Nederlanders, naar een fiets, naar een koe. Maar de mannen stonden tussen mij en de krant. Ineens klonk er een gezonde vrouwelijke lach.

'Salam!', riep een jonge vrouw in het Perzisch.

'Ach Salam Eleekom. Je hebt me gered. Wat een mooie glimlach heb jij.'

Ze was zwanger, legde haar handen op haar dikke buik, die er als een schat uitzag.

'Weet je wat het wordt?'

'Jawel, een meisje. Maar ze schopt als een stoute jongen.'

'Ben jij ook een asielzoeker?'

'Ja hoor.'

Toen kwam haar man eraan.

Zonder tabletten, zonder getal. Ze hadden jaren gewacht op een kind, maar het lukte hen niet. En nu ineens in dat asielzoekerscentrum wel.

'Wat ga je doen als je kind geboren is?'

'Weg. We gaan terug. Mijn man pakt de koffer en ik pak ons dochttertje. Dag Nederland.'

Kader Abdolah

Leerlingenblad 2

Op dit leerlingenblad staat een fragment uit het verhaal 'De brieven' uit de bundel 'De meisjes en de partizanen' van Kader Abdolah.

Lees het fragment en beantwoord de vragen die eronder staan samen met je buurman of buurvrouw. Een van beide schrijft de antwoorden op.

Het verhaal 'De brieven' gaat over een ik-figuur die gevlucht is uit zijn vaderland en die via brieven contact houdt met zijn moeder.

Soms pak ik de hoorn van de telefoon om even naar huis te bellen, maar bedenk me dan toch weer. De telefoon is een verschrikkelijk apparaat. Dat verbetert niets. Als ik bel, maakt het me meer ontroerd. Kapot. Ik heb het één keer gedaan. In zo'n telefooncel voor het station: 'Hallo, hoe is het met u?'

En ik hoorde de stem van mijn moeder. Tegelijkertijd zag ik de mensen naar het station rennen om hun trein niet te missen. Ik hoorde haar en ik keek naar een grote poster op het reclamebord. Een poster van een halfnaakte vrouw leunend op een stoel, gordijnen achter haar. Ik zag een meisje, een vreemdelingen die rond dwaalde, de buitenlanders die naar de telefooncellen kwamen om te telefoneren. Ik hoorde haar en ik hoorde haar niet. Het was geen gesprek, maar een fata morgana.

'Hallo moeder!' Je hebt je moeder en je hebt haar niet. Je raakt uit je evenwicht. Je blijft tussen werkelijkheid en fantasie hangen.

Nee, ik bel haar niet. Zij mij ook niet. We moeten de werkelijkheid accepteren. Wie weg is, is weg. Wie je niet bij je hebt, heb je niet bij je. Een vogel in de lucht en tegelijkertijd in je hand, bestaat niet.

Ik heb weer een brief gekregen. Een brief die heel anders is dan al haar voorgaande. Zij heeft deze zo geschreven dat ik niet meer hoef te fantaseren. Haar handschrift huilt op het papier. De woorden kunnen van verdriet niet meer op hun eigen benen staan. Ik weet het. Ik ren nu toch naar de telefoon, pak de hoorn en draai het telefoonnummer van mijn ouderlijk huis.

'Gecondoleerd jongen', zegt mijn moeder.

Nu is het bevestigd dat ik mijn vader verloren heb. Dat hij zich heeft overgegeven. Dat hij weg is. Weg.

Nu is het voor mij duidelijk dat men het lichaam van mijn vader voor het afscheid naar huis heeft gebracht.

De traditie van mijn vaderland zegt dat ik rennend naar mijn ouderlijk huis moet gaan waar hij ligt, koud, languit, in zijn eigen bed. Waar een wit laken tot over zijn voorhoofd ligt. De traditie zegt dat ik daar aanwezig moet zijn om namens de familie officieel afscheid van hem te nemen. Maar wie de grenzen overschrijdt, kan de gewoontes niet meer in stand houden. Wie wegvlucht, laat alles achter. Er is dus geen vader, geen bed en geen dode.

Ik kan me niet meer oriënteren, m'n draai niet meer vinden. Ik móet ergens naar toe.

Nu, tegen de avond, kan ik het niet meer volhouden, niet meer zitten, niet meer staan. Ik pak mijn racefiets en trap haastig naar de dijk.

De hemel is bewolkt en het regent zachtjes. Ik fiets langs een boerderij. Het licht brandt.

Ik zie een oude vrouw die achter het raam op een stoel zit en naar buiten kijkt. Mijn moeder

duikt in mijn geheugen op: Jij zou er moeten zijn. Jij! Je zou je vader met je eigen handen moeten begraven. Je zou het doek opzij moeten schuiven en het gezicht van je vader vrij moeten maken. Jij zou, als oudste zoon, een kus op zijn voorhoofd moeten drukken, maar ... In mijn vaderland heeft men mijn vader ter aarde besteld. Ik wil hem ook begraven. Hier. Op mijn eigen manier.

Ik wil afscheid van hem nemen. Officieel. Zoals het zou moeten. Zoals het hoort.

Ik trap. Ik trap hard. Ik zal tot het einde van de dijk gaan. Tot waar de dijk ophoudt.

Ik fiets, maar plotseling staan de trappers stil. Ik bedenk dat het onmogelijk is het einde van de dijk te halen. Ten slotte stap ik af en zit in het donker op een bank naast een informatiebord. Het is stil, het regent nog steeds. De IJssel is verdwenen in het donker. Ik hoor ook de wilde ganzen niet meer.

Ik bedenk dat ik niet de enige ben die zijn vader verloren heeft. Ook niet de enige die van ver afscheid moet nemen. Maar het is de eerste keer dat ik zoiets meemaak. Ik heb nog nooit iemand van zo'n grote afstand vaarwel toe moeten roepen.

Ik wil de traditie van mijn vaderland in ere houden: 'Zeg, IJssel, wat kan een zoon doen, een zoon die van zijn dode vader afscheid moet nemen, als er voor hem geen voorhoofd is om een kus op te drukken?'

Ik blijf luisteren. Nu regent het harder. Ik hoor duizenden regendruppels die verdrietig in de IJssel vallen. Dan komen plotseling de ganzen in beweging. Zij stijgen op en vliegen weg ... omhoog! Ik kom overeind en houd mijn hoofd omhoog.

Ik herinner me een liedje: *Het lot dwingt me om te gaan. Kus me!* Het is een liedje dat je zingt als je van ver, van een geliefd iemand afscheid moet nemen. Als je een afstand die zeeën en bossen en rivieren omvat, wilt overbruggen. De ganzen zijn weg. Ik hoor de IJssel in de regen en ik zing:

'Dit is de laatste kans.

Kijk, het lot!

Druk een kus

op mijn koude voorhoofd.'

Opdrachten bij leerlingenblad 2 en 3

- 1 Vertel elkaar in een paar zinnen waar de fragmenten die jullie hebben gelezen over gaan.
- 2a Bepaal van elk van de volgende vijf woorden op welk verhaal ('Fagrimoloek' of 'De brieven' of beide) ze volgens jullie van toepassing zijn: eenzaamheid, teleurstelling, hoop, liefde, berusting.
- 2b Zijn er verschillen? Welke?
- 3 In beide verhalen komt naar voren dat degene die vlucht uit het vaderland verandert. Welk beeld gebruikt Fagrimoloek hiervoor? En welke verklaring geeft de ik-figuur uit 'De brieven' voor deze verandering?
- 4 Zowel de hoofdpersoon uit het verhaal 'De brieven' als Fagrimoloek denkt: 'Wie weg is, is weg'. Leg uit waarom ze dat denken.
- 5 Bedenk een situatie waarin jullie zelf zouden denken 'Wie weg is, is weg'.

Leerlingenblad 3

Op dit leerlingenblad staan twee fragmenten uit het verhaal 'Fagrimoloek' uit de bundel *De meisjes en de partizanen* van Kader Abdolah.

Lees de fragmenten en beantwoord de vragen die eronder staan samen met je buurman of buurvrouw. Een van beide schrijft de antwoorden op.

Fagrimoloek is sinds vorige week terug uit Nederland. Haar dochter, Mahboeb, woont daar als vluchteling. Meer dan zes jaar had ze haar niet gezien. Twee maanden is zij bij haar geweest. Straks komt haar beste vriendin, Zinat, bij haar op bezoek. Moe loopt ze naar de kachel, doet het deurtje open en gooit er een blok hout in. Daarna zet ze twee kopjes op het dienblad op de tafel en kijkt in de theepot of de thee genoeg getrokken is.

Soms vraagt ze zich af of het misschien niet beter was geweest als ze die reis niet gemaakt had. Zolang je van iets geen weet hebt, hoef je er ook niet over te piekeren maar nu ze de situatie kent, zit ze in de problemen. Ze was de eerste week in Nederland gelukkig geweest, daarna kwam de domper.

Haar dochter, Mahboeb, bleek gescheiden en zij had het niet eens geweten. Zij had haar ex-schoonzoon, een landgenoot die haar dochter in Nederland had leren kennen, niet ontmoet. Nog veel erger was dat haar dochter soms 's avonds laat aangeschoten thuiskwam.

Hoe kan ze dat verhaal bij haar vriendin, Zinat, kwijt? Hoe kan Zinat geloven dat Mahboeb ... Ach nee, ze wil er zelfs niet meer aan denken.

Nederland doofde haar laatste hoop als een kaars uit. Na de moord op haar zoon en het overlijden van haar man was Mahboeb haar enige troost. Nu blijft er niets anders over dan te denken: Wie weg is, is weg. Maar als ze niet over haar dochter wil praten, waar kan ze het dan vanavond met Zinat over hebben?

Zinat is inmiddels gekomen. Fagrimoloek ontwijkt het onderwerp Mahboeb door over andere mensen te praten die ze tijdens haar bezoek heeft ontmoet. En dan ...

'Weet je, Zinat, Nederland is een ideaal land voor meisjes, voor jonge vrouwen. Ze zijn vrij en er zit geen enkel meisje om politieke redenen in de cel. Ik heb het van Mahboeb gehoord. Daar mogen de jonge vrouwen zich laten zien. Ze zitten daar massaal op de zon te wachten. Snap je? Dag en nacht zijn miljoenen koeien aan het grazen om melk voor hen te produceren.' 'Maar wat deed Mahboeb daar?'

Fagrimoloek kan het niet meer ontwijken.

'Weet je Zinat,' begint ze voorzichtig, 'onze kinderen zijn er bezig met hun eigen leven. Ze hebben geen tijd meer voor ons.'

'Wat bedoel je?'

'Hoe moet ik het zeggen? De vlucht heeft ze veranderd. Net als een steen die het water van de rivier meevoert. Als je hem na een lange tijd weer ziet, zie je dat hij niet meer hetzelfde is.'

'Heb je het over Mahboeb?'

'Ja, ook over Mahboeb. Soms dacht ik: Is dit mijn dochter?'

'Ik snap er niets van, Fagri. Wat wil je zeggen? Heeft ze je misschien niet goed ontvangen?'

‘Nee, dat niet. Ze deed haar best en probeerde mij met goede herinneringen naar huis te laten gaan, maar nee ...’

‘Maar wat? Vertel het eens. Je hoeft het niet te verbergen.’

‘Ik ... ik voelde dat ze de dagen telde tot ik terugging.’

‘Wat hoor ik nou? Mahboeb telde de dagen om je terug te sturen?’

‘Ik weet het niet. Misschien had ik te hoge verwachtingen. Het was moeilijk, Zinat, veel te zwaar voor mij. Ik was altijd alleen thuis.’

‘Je had toch je kleindochter.’

‘Dat ook niet. Ze wilde me niet. Ze kwam niet bij mij op schoot zitten. Ze liet me geen slaapliedje zingen. Ik was een vreemdeling, Zinat. Een vreemde oma.’

De regen tikt tegen de ruiten. Zinat houdt de handen van Fagrimoloeke in haar handen.

‘Je hoeft niet zo verdrietig te zijn, Fagri. Kinderen kwetsen hun ouders altijd. Maar ik had het niet van Mahboeb verwacht.’

‘Ik ga even in de schuur kijken of de poes daar zit’, zegt Fagrimoloeke en gaat naar buiten.

Ze blijft even in de regen staan, het lijkt of ze niet weet hoe ze naar de schuur moet. ‘Nee,’ zegt ze in zichzelf, ‘ik moet mijn mond houden. Zinat hoeft niet alles te weten. Het is het geheim van onze familie. Wat moet ze wel niet denken als ik haar vertel dat een Nederlandse man Mahboeb een keer ’s avonds laat naar huis bracht en dat ze haar kind, háár kleinkind, niet goed verzorgde en haar elders onderbracht om op haar te laten passen? Laat Zinat maar denken dat Mahboeb het goed maakt en met haar eigen leven bezig is. Zo is het beter.’

Antwoorden leerlingenblad 1

- 1 Treurig, uitzichtloos; de bewoners slikken anti-depressiva en zitten al erg lang in het asielzoekerscentrum. ‘Ze waren in een val gelopen. Als in een nachtmerrie waaruit ze nooit wakker mogen worden. Zo iets godsgewerlijks hadden ze nooit verwacht.’
- 2 Politieke motieven, economische overwegingen, religieuze redenen, oorlog.
- 3 Bijvoorbeeld: je land, familie, vrienden, bezittingen, je moedertaal, je karakter.
- 4 Bijvoorbeeld: (contact met) degene die vlucht.

Antwoorden leerlingenblad 2 en 3

- 3 *Fagrimoloeke*: ‘De vlucht heeft ze veranderd. Net als een steen die het water van de rivier meevoert. Als je hem na een lange tijd weer ziet, zie je dat hij niet meer hetzelfde is’.
De brieven: ‘Maar wie de grenzen overschrijdt, kan de gewoontes niet meer in stand houden. Wie weg vlucht laat alles achter’.

- 4 Beide hoofdpersonen zijn gevlucht en daardoor veranderd. Ze voelen zich vervreemd van hun familie.

Fagrimoloeke: Fagrimoloeke is teleurgesteld in haar dochter en voelt zich van haar vervreemd. Na de moord op haar zoon en het overlijden van haar man was Mahboeb haar enige troost. Als ze haar dochter bezoekt blijkt deze volgens geheel andere normen en waarden te leven.

De brieven: de ik-figuur wil niet meer met zijn moeder telefoneren, omdat het hem te veel ontroert, hij raakt uit zijn evenwicht omdat hij tussen werkelijkheid en fantasie blijft hangen. Het komt te dichtbij. Wie de grenzen overschrijdt, kan de gewoontes niet meer in stand houden. Wie gevlucht, laat alles achter.

Verder kan de gedachte ook gezien worden als een *zelfbeschermingsmiddel*. Zowel Fagrimoloeke als de ik-persoon zijn door landsgrenzen gescheiden van hun familie, maar in hun hoofd zijn ze voortdurend bezig met het wel en wee van hun familie. ‘Wie weg is, is weg’ gebruiken ze alleen als zelfbeschermingsmiddel.